

جغرافیا و روابط انسانی، تابستان ۱۴۰۰، دوره ۴، شماره ۱، صص ۲۳۹-۲۲۰

ارزیابی نقش طرح های بهسازی و نوسازی بافت های فرسوده شهری در بهبود

کیفیت محیط شهری (مورد مطالعه : محله بریانک)

محمد سلیمانی مهرنجانی^۱، احمد زنگانه^۲، طاهر پریزادی^۳، علی بیگلر^{۴*}

۱-دانشیار جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه خوارزمی تهران

۲-استادیار جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه خوارزمی تهران

۳-استادیار جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه خوارزمی تهران

۴-کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه خوارزمی تهران

biglarali.2569@gmail.com

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۳/۳۰

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۲/۲۴

چکیده

برخی از نواحی شهری با چالش های مهمی در زمینه های تخریب فیزیکی و محیطی، محرومیت اجتماعی، ناامنی، بیکاری، نابرابری های اقتصادی، کمبود مسکن و ترافیک روبرو هستند. یکی از اهداف اساسی فرایند برنامه ریزی شهری، حفظ و بهبود کیفیت زندگی و به تبع آن، ارتقاء کیفیت محیط شهری از طریق اجرای طرح ها و برنامه های شهری است. در تحقیق حاضر، میزان تأثیر طرح اجرایی بهسازی و بهبود کیفیت زندگی محله بریانک که در سال ۱۳۸۴ برای محله بریانک تهیه شده، در ابعاد کیفیت محیط شهری محله بریانک شامل بعد زیست محیطی، عملکردی، زیبایی شناختی، کالبدی، اقتصادی و اجتماعی مورد بررسی قرار گرفته است. روش تحقیق در این پژوهش از نوع توصیفی- کاربردی بوده و برای شکل گیری تکیه گاه نظری پژوهش از مطالعات کتابخانه ای و برای گردآوری داده ها از مطالعات میدانی (پرسشنامه) استفاده شده است. جامعه آماری این پژوهش محله بریانک واقع در منطقه ۱۰ تهران با ۲۸۳۲۹ نفر می باشد. با استفاده از روش نمونه گیری تصادفی، تعداد ۳۷۹ نفر به عنوان نمونه تعیین گردید و برای تجزیه و تحلیل داده ها از نرم افزارهای *SPSS* و *Arc GIS* استفاده شد و اثرات اجرای طرح بهسازی و نوسازی محله بریانک بر ابعاد زیست محیطی، عملکردی، زیبایی شناختی، کالبدی، اقتصادی و اجتماعی کیفیت محیط شهری مورد بررسی قرار گرفت. یافته های پژوهش نشان می دهد که بعد از اجرای طرح، به جزء ابعاد کالبدی و عملکردی که در آنها بهبود اندکی حاصل شده است، اجرای طرح بهسازی و بهبود کیفیت زندگی محله بریانک نه تنها نتوانسته در ارتقاء و وضعیت سایر ابعاد موفق باشد، بلکه این ابعاد سیر نزولی داشته اند و میزان نارضایتی از این ابعاد و به طور کلی کیفیت محیط شهری در نظر ساکنین افزایش یافته است.

کلمات کلیدی: کیفیت محیط شهری - بافت فرسوده - بهسازی و نوسازی - بریانک

مقدمه

برای نخستین بار در تاریخ آدمی، بیشتر مردم جهان در مکانهای شهری زندگی می کنند. افزون بر این، در سده کنونی شمار ساکنان شهری و فرایند شهری شدن رو به افزایش است. بنابراین کیفیت محیط شهری به عنوان فضای زندگی مردم جهان، به عنوان موضوع بنیادی، مورد توجه پژوهشگران دانشگاهها، سیاستگذاران و شهروندان است (Pacione, 2003: 1). نواحی شهری مراکز اصلی رشد اقتصادی، اجتماعی و سیاسی در هر کشوری هستند که خود را به عنوان جذاب ترین نقاط برای ایجاد ثروت، کار، خلاقیت و نوآوری اثبات کرده اند اما برخی از نواحی شهری با چالش های مهمی در زمینه های تخریب فیزیکی و محیطی، محرومیت اجتماعی، ناامنی، بیکاری، نابرابری های اقتصادی، کمبود مسکن و ترافیک روبرو هستند که این مشکلات، کیفیت زندگی شهری را به شدت کاهش می دهند (رضوانی و همکاران، ۱۳۸۸: ۲). مطالعات صورت گرفته در زمینه آسیب شناسی فرایندهای رشد و گسترش کلان شهرها، همه در افول وجوه کیفی محیط های سکونت و زیست به عنوان محصول بلافصل این قسم، توسعه شتابان و مهار ناپذیر اتفاق نظر دارند (رفیعیان و همکاران: ۱۳۸۶: ۶۴).

یکی از اهداف اولیه و اساسی فرایند برنامه ریزی شهری، حفظ و بهبود کیفیت محیط شهری و به تبع آن ارتقاء کیفیت زندگی است. کیفیت محیط شهری جنبه ای از کیفیت زندگی است که در برگیرنده احساس رفاه، آسایش و رضایت مردم از عوامل کالبدی-فضایی، اجتماعی-اقتصادی، زیست محیطی و سمبلیک محیط زندگی شان است (مولودی، ۱۳۸۸؛ ۱۲)؛ به عبارت دیگر، کیفیت محیط نه تنها به حوزه های برآورده سازی نیازهای مادی و انسانی توجه دارد، بلکه همچنین به تامین و ارتقاء ظرفیت های اجتماعی و توسعه ای اجتماعات که بر الگوهای رفتار اجتماعی آنها نیز تأثیر گذار است، هم توجه دارد (رفیعیان و همکاران، ۱۳۹۱: ۹). طبق آمار، حدود ۳۰ درصد از جامعه شهری سطح جهان در سال ۲۰۱۴ زاغه نشین بودند و بیش از ۸۸۰ جهان در محلات فقیرنشین و در شرایط سخت زندگی می کردند (UN, ۲۰۱۶).

امروزه اهمیت محیط های سکونتی به ویژه در نواحی شهری به عنوان زیستگاه اصلی ساکنین افزایش یافته است. کیفیت فضاهای مسکونی (اعم از درونی و بیرونی) می تواند با برآورد میزان رضایت یا رفاه استفاده کننده از آن مورد ارزیابی قرار گیرد. اندازه گیری میزان کیفیت محیط شهری پیچیده و متأثر از مجموعه عوامل فراوانی است (فیروزی و همکاران، ۱۳۹۳: ۲۱). اصطلاح کیفیت زندگی (QOL) به بهزیستی عمومی افراد و

¹ Quality Of Life

جوامع اشاره دارد. این اصطلاح در متن گسترده ای از جمله زمینه های توسعه بین المللی، مراقبت های بهداشتی و سیاسی مورد استفاده قرار می گیرد. کیفیت زندگی نباید با مفهوم استاندارد زندگی، که اساساً درآمدی استوار باشد، اشتباه گرفته شود (Olfaty and Garavand, 2014: 316).

در واقع کیفیت محیط یعنی هر آنچه که به ارتقاء زندگی مردم منجر شود. در این میان، بافت های قدیمی به دلیل قدمت و فرسودگی و تخریب ناشی از آن و کمبود و حتی نبود تأسیسات و تجهیزات شهری، دچار نارسایی هایی در پاسخ گویی به نیازهای امروز شده اند (شماعی و پوراحمد، ۹۲: ۲۸). بنابراین مشکلات شهری در این بافت ها با شدت زیادی مشاهده می شود. با وجود این، سیاست گذاران و برنامه ریزان در سطوح بین المللی و ملی بر قابلیت شهرها برای بهبود کیفیت زندگی انسان ها تأکید دارند (رضوانی و همکاران، ۱۳۸۸: ۲). در صورت عدم توجه به مسائل محیطی و کیفیت محیط شهری، نقش تاریخی و هویت محله ای این گونه محلات دستخوش تغییرات جدی می گردد.

مراد از فرسودگی همان ناکارآمدی و کاهش کارایی بافت نسبت به میانگین بافتهای شهری مکان مورد بررسی است. فرسودگی در بافت و عناصر درونی آن یا به سبب قدمت به وجود می آید و یا به علت فقدان برنامه توسعه و عدم نظارت کافی بر شکل گیری بافت. پیامد فرسودگی بافت که در نهایت منجر به از بین رفتن منزلت آن در میان شهروندان می شود، در اشکال گوناگون از جمله کاهش و یا فقدان شرایط زیست پذیری و ایمنی و نابسامانی کالبدی، اجتماعی، اقتصادی و تأسیساتی در بافت شناسائی می - گردد (پوراحمد و زارعی، ۱۳۹۴). بهسازی^۱ به معنی بهبود بخشیدن به وضعیت بافت و عناصر آن و مجموعه اقداماتی که در زمینه کالبدی همناخت با الگوی اولیه به حفاظت و نگهداری از بافت و عناصر آن می پردازد و در زمینه غیرکالبدی، به رونق بخشی حیات درونی آن کمک می کند (Consulting Engineers Sharan, 2006, P 10). نوسازی^۲ زمانی انجام می گیرد که فضای موجود، از کارکردی مناسب و مؤثر برخوردار باشد ولی فرسودگی نسبی "کالبد" سبب کاهش بازدهی و کارایی آن شده باشد (Habibi & Maghsoudi, 2002, p. ۲۰). و نوسازی^۳ زمانی انجام می گیرد که فضای موجود، از کارکردی مناسب و مؤثر برخوردار باشد ولی فرسودگی نسبی "کالبد" سبب کاهش بازدهی و کارایی آن شده باشد (Rahnama, 2009; 309).

بررسی ها نشان می دهد که منطقه ۱۰ شهر تهران با توجه به شکل گیری تدریجی آن در دهه ۱۳۳۰ و قدمت بافت مسکونی و محلات آن یکی از آسیب پذیرترین مناطق تهران بشمار می رود. در این منطقه در حدود ۶۶

¹ Improvement

² Renovation

³ Reconstruction

درصد از بلوک‌ها دارای بیش از ۶۰ درصد بناهای کم دوام می‌باشند و از طرف دیگر بیش از ۵۱ درصد املاک منطقه زیر ۱۰۰ متر مربع هستند. معیار محلی این منطقه نیز کم عرض و عمدتاً زیر ۶ متر عرض دارند (طرح تفصیلی منطقه ۱۰: ۱۳۸۴: ۱۱۲). دسترسی محلی بسیار نامناسب، مشکلات اقتصادی، معیشتی و ناهنجاریهای اجتماعی، نازل بودن کیفیت مصالح به کار رفته، کمبود شدید خدمات شهری و مواردی از این دست از جمله مشکلات و کمبودهای منطقه ۱۰ تهران به شمار می‌روند (همان، ۶۷). این محدودیت‌ها موجب افت شدید کیفیت محیط شهری در این منطقه گشته‌اند.

کیفیت محیطی نه تنها به حوزه برآورده سازی نیازهای مادی انسانی توجه دارد بلکه تأمین و ارتقای ظرفیت‌های اجتماعی را در نظر دارد. بنابراین بهبود و ارتقای کیفیت محیط شهری به مثابه یکی از اهداف اصلی سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان شهری در پایش سیاست‌های عمومی تبدیل شده است (خادم‌الحسینی و دیگران، ۱۳۸۹: ۱). همچنین، تجربه نشان داده است که مهمترین هدف طرحهای شهری کیفیت بخشی به شهر است (دیزخیلی، ۱۳۸۵: ۲). از سوی دیگر، شهرها به عنوان بستر زیست بشر دارای نقش اساسی در ایجاد رضایت‌داشته و در واقع شکل‌دهنده سبک زندگی انسان و تعیین‌کننده کیفیت زندگی اوست. توجه به کیفیت محیط انسان ساخت علاوه بر تشویق مردم به حضور در آن، بر القای حس رضایت در افراد موثر است (Smith and lever more, 2008: 5).

در این راستا، ارزیابی میزان موفقیت برنامه‌ها و طرحهای اجرا شده مرتبط با احیا و نوسازی محله بریانک و شناخت نقاط ضعف و قوت این طرحها و توجه به آنها در تدوین طرح‌ها و برنامه‌های آتی با هدف از بین بردن نقاط ضعف و تقویت نقاط قوت می‌تواند نقش مهمی در ارتقای ابعاد و شاخص‌های کیفیت محیطی این‌گونه از بافت‌ها و افزایش میزان رضایتمندی ساکنان داشته باشد و زمینه احیای هویت محله‌ای و نشاط و سرزندگی را برای ساکنان آنها فراهم نماید. بدین منظور این پژوهش در پی پاسخگویی به این سوال است که: شاخص‌های کیفیت محیط شهری بعد از اجرای طرح بهسازی و نوسازی محله بریانک نسبت به قبل اجرای طرح، چه تغییراتی کرده است؟

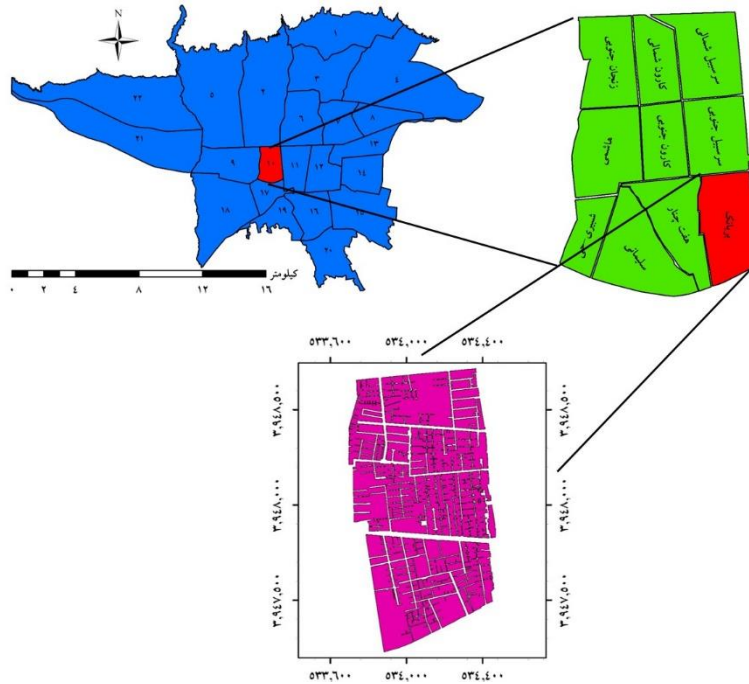
معرفی محدوده مورد مطالعه

منطقه مورد مطالعه در تحقیق حاضر، محله بریانک می‌باشد که در حال حاضر از شمال به خیابان کمیل، از جنوب به خیابان قزوین، از شرق به بزرگراه نواب و از غرب به خیابان پورا سلامی - خیابان خوش و خیابان محمود عرب منتهی می‌شود. این محله از شمال با محله سلسبیل جنوبی، از جنوب با محله بلورسازی (منطقه

(۱۷)، از شرق با محله خرمشهر (منطقه ۱۱) و از غرب با محله هفت چنار همسایه و هم جوار است. مساحت کنونی محله بریانک ۵۰/۲۱ هکتار است. طبق اطلاعات سرشماری سال ۱۳۹۰ جمعیت این محله ۲۸۳۲۹ نفر و در سال ۱۳۹۵ جمعیت ۳۱۲۸۶ نفر بود که از این تعداد ۱۵۷۴۱ نفر (معادل ۵۰/۳۲ درصد) را مردان و ۱۵۵۴۵ (۴۹/۶۸ درصد) را زنان تشکیل می دهند.

محله بریانک در ناحیه ۱ شهرداری منطقه ۱۰ تهران واقع شده و از قدیمی ترین محله های تهران می باشد. وجود بافت های فرسوده و بشدت فرسوده و کمبود سرانه های شهری از مشخصات بارز این محله می باشد. بافت فشرده با قطعات زمین بسیار کوچک در این محله سطح قابل ملاحظه ای از محله را اشغال کرده است. فشردگی و تراکم شدید جمعیت در این محله بارز است. مقایسه شاخص های محله با متوسط وضعیت در سطح شهر تهران حاکی از فرسودگی بافت مسکونی و نازل بودن کیفیت سکونت در این محله است (<http://beryanak.mytehran.ir>).

(۱۳۹۴) از آنجا که بافت های فرسوده شهری بیشتر با مسأله افت کیفیت محیطی مواجه شده اند لذا شناخت وضعیت موجود کیفیت محیط شهری در محله بریانک، مقایسه کیفیت محیط شهری محله بریانک قبل و بعد از اجرای طرح و سنجش میزان موفقیت طرح های انجام شده در این محله و همچنین شناخت عوامل موثر بر افزایش کیفیت محیط و رضایتمندی ساکنان از آن و ارائه راهکارهای مناسب در جهت افزایش کیفیت محیط شهری ضرورت دارد. نتایج تحقیق حاضر می تواند در تصمیم سازی و اولویت بندی مدیران و برنامه ریزان شهری نقش به سزایی ایفا نموده و در جهت ارتقای شاخص های کلیدی کیفیت محیط شهری در محله بریانک سودمند بوده و برای نهادها و سازمان هایی نظیر شهرداری تهران، شرکت عمران و بهسازی شهری، سازمان زیباسازی شهری تهران، سازمان رفاه، خدمات و مشارکت های اجتماعی، سازمان عمرانی مناطق شهرداری تهران، سازمان نوسازی شهر تهران و ... مثمرتر باشد. پژوهش حاضر قصد دارد به مقایسه وضعیت ابعاد مختلف کیفیت محیط شهری در این محدوده در زمان قبل و بعد از اجرای طرح بهسازی پرداخته و میزان موفقیت برنامه ها های اجرا شده به منظور ساماندهی محله بریانک را سنجیده و نهایتاً پیشنهادهایی را در جهت ارتقای کیفیت محیط شهری در محله مورد نظر ارائه نماید.

نقشه شماره ۱: موقعیت محدوده مورد مطالعه

روش تحقیق

پژوهش حاضر از لحاظ هدف، شناختی و از لحاظ روش تجزیه و تحلیل داده ها، توصیفی - تحلیلی باشد. روش گردآوری اطلاعات به دو صورت کتابخانه‌ای (مطالعه‌ی اسناد موجود، مطالعه طرح‌های اجرایی توسط مهندسين مشاور طرح و معماری و استفاده از اطلاعات مرکز آمار ایران) و پیمایشی (از طریق شاخص‌سازی و تهیه پرسشنامه و تکمیل آن در سطح محله مورد مطالعه) بوده است. همچنین پژوهش حاضر از لحاظ زمانی، مقطعی می باشد که بازه ۱۰ ساله (۱۳۸۴-۱۳۹۴) یعنی مدت زمان قبل اجرای طرح تا زمان حاضر را در برمی گیرد.

جامعه آماری در این پژوهش، جمعیت محله بریانک معادل با ۲۸۳۲۹ نفر می باشد که برای برآورد حجم نمونه از روش کوکران استفاده شده است. این روش که بیشتر برای برآورد حجم نمونه در متغیرهای کیفی بکار می رود به شرح زیر است:

$$n = \frac{\frac{t^2 pq}{d^2}}{1 + \frac{1}{N} \left(\frac{t^2 pq}{d^2} - 1 \right)}$$

در فرمول کوکران، n حجم نمونه مورد نیاز، t اندازه متغیر در توزیع نرمال (که از جدول مربوط به سطح احتمال مورد نظر استخراج می شود)، p درصد توزیع صفت در جامعه یعنی نسبت درصد افرادی است که دارای صفت مورد مطالعه هستند، q درصد افرادی است که فاقد آن صفت در جامعه هستند، d تفاضل نسبت واقعی صفت در جامعه با میزان برآورد آن صفت در جامعه است که حداکثر نسبت آن تا ۰/۰۵ است و دقت نمونه گیری نیز به آن بستگی دارد و N حجم جامعه آماری است (حافظ نیا، ۱۳۸۵: ۱۳۸).

$$N=8129 \quad p=0.5 \quad q=0.5 \quad d=0.05 \quad T=1.96$$

همچنین مقدار t را از جدول زیر استخراج شد:

جدول شماره ۱: رابطه درصد احتمال صحت گفتار با مقدار t

مقدار t	۱	۱/۹۶	۲	۲/۵۸	۳	۳/۲۹
درصد احتمال صحت گفتار	۶۸/۳	۹۵	۹۵/۵	۹۹	۹۹	۹/۹۹

در پژوهش مورد نظر، جمعیت منطقه مورد مطالعه ۲۸۳۲۹ نفر بوده و حجم نمونه طبق فرمول کوکران و با خطای ۵ درصد به شرح زیر است:

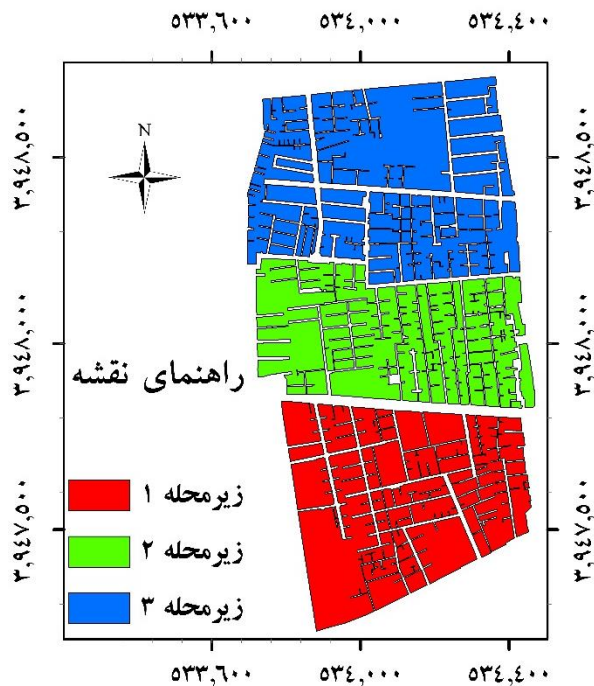
$$n = \frac{\frac{(1.96)^2 (0.5)(0.5)}{(0.05)^2}}{1 + \frac{1}{28329} \left[\frac{(1.96)^2 (0.5)(0.5)}{(0.05)^2} - 1 \right]} \approx 379$$

برای سنجش مولفه های تحقیق که در قالب شش بعد طبقه بندی شده اند، همزمان با مراجعات متعددی که به محدوده مورد نظر برای شناخت هرچه بهتر محله صورت می گرفت، ۳۷۹ پرسشنامه به صورت پراکنده در زیر محلات ۳ گانه محله بریانک (بر اساس جمعیت زیرمحله ها) توزیع شد. پرسشنامه سنجش کیفیت محیط شهری در این پژوهش از دو قسمت تشکیل شده است. قسمت اول شامل سوالات شخصی و خانوار مخاطب می گردد. قسمت دوم به سوالات سنجش میزان کیفیت محیط شهری در منطقه مربوط می شود. در این پرسشنامه، داده ها با استفاده از طیف ۳ گزینه ای (کم - متوسط - زیاد) ارزش گذاری شده و برای دو زمان قبل از اجرای طرح بهسازی و بهبود کیفیت زندگی محله بریانک (۱۳۸۴) و بعد از اجرای طرح بهسازی و بهبود کیفیت زندگی محله بریانک (۱۳۹۴) طراحی شده است. همچنین در این پژوهش با توجه به شرایط

تحقیق از روایی محتوایی خاصه از نوع صوری آن استفاده شده است، بدین صورت که پس از تنظیم پرسشنامه و طراحی گویه‌های لازم برای متغیرهای پژوهش، آن را به اساتید و متخصصان این زمینه نشان دادیم و آنان پس از بررسی و مطابقت گویه‌ها با متغیرهای اندازه‌گیری شده و شرایط محیط پژوهش، نظرات خود را بیان نمودند و محقق نیز پس از اعمال نظر بر روی آنها و با توجه به وضعیت اجتماعی و فرهنگی منطقه مورد مطالعه، برای بالا بردن روایی مورد نظر پژوهش، گویه‌هایی برای سنجش متغیرها انتخاب نموده و اقدام به تنظیم نهایی پرسشنامه نمود. لازم به ذکر است که برای توزیع پرسشنامه‌ها در محله، ابتدا محله به سه زیرمحله تقسیم شد (شکل ۲) و پرسشنامه‌ها متناسب با جمعیت هر زیرمحله توزیع گردید که اطلاعات آن در جدول (۲) آمده است. در نهایت پس از تکمیل پرسشنامه‌ها و ورود اطلاعات پرسشنامه‌ها در نرم افزار *SPSS*، برای اندازه‌گیری پایایی سوالات پژوهش از روش "آلفای کرونباخ" استفاده گردید. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات و داده‌های به دست آمده از پرسشنامه‌ها و منابع مورد استفاده، از نرم افزار *ArcGIS* و *SPSS* استفاده شده است. بدین صورت که برای ترسیم نقشه‌ها از نرم افزار *GIS* و به منظور گرفتن آزمون *T* زوجی از نرم افزار *SPSS* بهره گرفته شد.

جدول شماره ۲: وضعیت توزیع پرسشنامه‌ها در زیرمحلات محله بریانک

زیرمحلات	زیرمحله ۱	زیرمحله ۲	زیرمحله ۳
جمعیت	۸۱۷۱	۹۴۰۵	۱۰۷۵۳
درصد	٪۲۸٫۸۴	٪۳۳٫۱۵	٪۳۷٫۹۵
تعداد پرسشنامه‌های توزیع شده	۱۰۹	۱۲۶	۱۴۴

نقشه شماره ۲: محله بریانک به تفکیک زیرمحلات

نتایج:

امتیاز به دست آمده از آزمون آلفای کرونباخ در نرم افزار SPSS معادل ۰/۷۶۹ برای داده های مربوط به قبل از اجرای طرح بهسازی و نوسازی محله بریانک و امتیاز ۰/۷۳۹ برای داده های مربوط به بعد از اجرای طرح به دست آمد که حاکی از پایایی مطلوب سوالات پرسشنامه می باشد. نتایج این بخش در جدول ۳ آمده است.

جدول ۳: نتایج آزمون آلفای کرونباخ قبل و بعد از اجرای طرح

آزمون آلفای کرونباخ (قبل از اجرای طرح)		آزمون آلفای کرونباخ (بعد از اجرای طرح)	
<i>N of Items</i>	<i>Cronbach's Alpha</i>	<i>N of Items</i>	<i>Cronbach's Alpha</i>
۵۹	.۷۳۹	۵۹	.۷۶۹

معرفی آزمون *t* زوجی (دو نمونه ای همبسته)

آزمون *t* با نمونه های جفتی معمولاً در تحقیقات آزمایشی و تجربی و در شرایطی به کار می رود که قصد داریم تأثیر نوعی مداخله را بر روی یک گروه در دو زمان متفاوت مورد بررسی قرار دهیم (مثلاً مقایسه وضعیت بیمار در زمان های قبل و بعد از استفاده از یک دارو و یا بررسی اثر اجرای یک دوره آموزشی بر روی یک گروه فراگیر). بنابراین از این آزمون برای محاسبه فاصله اطمینان و آزمون فرضیه تفاوت میانگین های دو جمعیت در زمانی به کار می رود که مشاهدات این دو جمعیت با یکدیگر جفت (وابسته) باشند.

در آزمون t با نمونه های جفتی، هر فرد، حیوان یا شیء دوبار در و وضعیت متفاوت (معمولاً قبل و بعد) مورد مشاهده قرار می گیرد. به عنوان مثال، میزان کاهش درد پس از مصرف مسکن. فرض صفر در طرح چنین داده ها این است که اختلافی بین مقادیر میانگین در دو نمونه جفت از جامعه (قبل و بعد) وجود ندارد و فرض خلاف این است که بین دو مقدار میانگین مشاهده شده در زمان قبل و بعد از یک فرایند، اختلاف وجود دارد (حبیب پور، ۱۳۸۸: ۵۵۲).

این آزمون از آزمایشات رایج طرح $Pre - Post$ (قبل و بعد) می باشد. مطالعه ای از این دست اغلب شامل شامل دو اندازه گیری روی یک موضوع می باشد که یکی قبل و یکی بعد از رفتار صورت می گیرد. ایده مبنای ساده است. اگر رفتار هیچ تأثیری نداشته اختلاف میانگین بین اندازه ها صفر می باشد و فرضیه صفر می شود. به عبارت دیگر، اگر رفتار تأثیری داشته (مطلوب یا غیرمطلوب) اختلاف میانگین صفر نیست و فرضیه صفر رد می شود. دستورالعمل آزمون t جفت نمونه ای (نمونه های زوجی) برای آزمایش فرضیه عدم اختلاف بین دو متغیر استفاده می شود (افشانی، ۱۳۹۱: ۲۵۹-۲۵۸).

پیش فرض های تحلیل t زوجی یا آزمون t وابسته

- ۱- مقیاس هر دو متغیر باید کمی و در سطح فاصله ای و نسبی باشد.
- ۲- مقادیر دو متغیر باید جفت (وابسته) و از یک جامعه باشند.
- ۳- توزیع داده ها باید به صورت نرمال باشد. چنانچه این توزیع نرمال نباشد، باید از معادل ناپارامتری آن یعنی ویل کاکسون (*Wilcoxon*) استفاده شود (حبیب پور، ۱۳۸۸: ۵۵۳).

بنابراین به دلیل اینکه هدف تحقیق حاضر نیز شناخت تأثیر یک عامل خارجی (در اینجا طرح بهسازی محله بریانک) در یک پدیده واحد (در اینجا کیفیت محیط شهری محله بریانک) در دو زمان مختلف می باشد، برای نیل به این مقصود، از آزمون t زوجی استفاده است.

معرفی شاخص ها و تجزیه و تحلیل شاخص های تحقیق

در تحقیق حاضر، ابعاد مورد مطالعه تحقیق شامل ابعاد زیست محیطی، عملکردی، زیبایی شناختی، کالبدی، اقتصادی و اجتماعی می شود که در ادامه به معرفی و تجزیه و تحلیل آنها پرداخته شد.

بعد زیست محیطی

در این تحقیق، بعد زیست محیطی در برگیرنده شاخص ها و مولفه های زیر بود: آلودگی صوتی و سروصدای وسایل نقلیه - کیفیت هوای محله - نحوه جمع آوری زباله - نظافت و پاکیزگی محله - وضعیت دفع آبهای سطحی (سیل و ففاضلاب) - آلودگی ناشی از دود - وجود بناهای متروکه - بوی نامطبوع ناشی از فضولات - آلودگی آب آشامیدنی - سروصدای کودکان و نوجوانان.

جدول شماره ۴: بررسی تفاوت میانگین شاخص های زیست محیطی محله بریانک قبل و بعد از اجرای طرح

سطح معناداری	میانگین	همبستگی	T مقدار	زوجی T آزمون
۰/۰۰۰	۲۰/۸۳	۰/۶۷۲	۸/۴۲	شاخص های زیست محیطی قبل از اجرای طرح
	۱۹/۳۶			شاخص های زیست محیطی بعد از اجرای طرح

نتایج به دست آمده از آزمون T دو نمونه ای (زوجی) در جدول (۴) نشان می دهد که میانگین به دست آمده از شاخص های زیست محیطی بعد از اجرای طرح بهسازی محله بریانک نسبت به میانگین این شاخص ها در قبل از اجرای طرح از ۲۰/۸۴ به ۱۹/۳۶ کاهش یافته است. همچنین بین شاخص های زیست محیطی قبل و بعد از اجرای طرح، همبستگی مثبت و معناداری ($r = ۰/۶۷۲$) وجود دارد. در این آزمون مقدار T برابر با ۸/۴۲ با سطح معنی داری $sig = ۰/۰۰۰$ به دست آمد که نشان می دهد تفاوت میانگین های به دست آمده معنی دار بوده و ناشی از تصادف و یا خطای ابزار اندازه گیری نیست، یعنی اجرای طرح نه تنها باعث بهبود وضعیت شاخص های زیست محیطی نشده است، بلکه کیفیت این شاخص ها بعد از اجرای طرح کاهش یافته است. بنابراین فرضیه صفر رد می شود.

بعد عملکردی

در این تحقیق، بعد عملکردی در برگیرنده شاخص ها و مولفه های زیر بود: وضعیت دسترسی به پارک و فضای سبز - وضعیت ترافیک - وضعیت دسترسی به مسیرهای پیاده روی و دوچرخه سواری - وضعیت دسترسی به وسایل حمل و نقل عمومی - وضعیت دسترسی به پارکینگ - وضعیت دسترسی به امکانات درمانی - وضعیت دسترسی به خدمات آموزشی - وضعیت دسترسی به خدمات بانکی - وضعیت دسترسی به مدرسه برای کودکان - وضعیت دسترسی به کتابخانه و مراکز فرهنگی - وضعیت دسترسی به مراکز خرید - وضعیت خدمات شهری و توجه مدیران شهری به امور محله - مشارکت خودتان در امور محلی - امکان رسیدگی به امور روزمره در درون محله - وضعیت کاربری های ناسازگار.

جدول شماره ۵: بررسی تفاوت میانگین شاخص های عملکردی محله بریانک قبل و بعد از اجرای طرح

سطح معناداری	میانگین	همبستگی	T مقدار	زوجی T آزمون
۰/۰۰۰	۲۵/۸۶	۰/۶۹۱	-۴/۶۷	شاخص های عملکردی قبل از اجرای طرح
	۲۷/۳۳			شاخص های عملکردی بعد از اجرای طرح

نتایج به دست آمده از آزمون T دو نمونه ای (زوجی) در جدول (۵) نشان می دهد که میانگین به دست آمده از شاخص های عملکردی بعد از اجرای طرح بهسازی محله بریانک نسبت به میانگین این شاخص ها در قبل از اجرای طرح از ۲۵/۸۶ به ۲۷/۳۳ افزایش یافته است. همچنین بین شاخص های عملکردی قبل و بعد از اجرای طرح، همبستگی مثبت و معناداری ($r= ۰/۶۹۱$) وجود دارد. در این آزمون مقدار T برابر با -۴/۶۷ با سطح معنی داری $sig = ۰/۰۰۰$ به دست آمد که نشان می دهد تفاوت میانگین های به دست آمده معنی دار بوده و ناشی از تصادف و یا خطای ابزار اندازه گیری نیست، یعنی اجرای طرح تا حدودی باعث بهبود وضعیت شاخص های عملکردی شده است. بنابراین فرضیه صفر رد می شود.

بعد زیبایی شناختی

در این تحقیق، بعد زیبایی شناختی در برگیرنده شاخص ها و مولفه های زیر بود: جذابیت شیوه معماری (زیبایی ساختمان ها) - تناسب ارتفاع ساختمانها با هم - تناسب میان اجزای محله (ساختمانها - راهها - درختان - پیاده راهها و ...) - هماهنگی با طبیعت - وجود فضاهای متنوع و جذاب - تناسب میان طول، عرض و ارتفاع بناها - وجود یادمان ها و بناهای زیبا - تشخیص ساختمانها از هم.

جدول شماره ۶: بررسی تفاوت میانگین شاخصهای زیبایی شناختی محله بریانک قبل و بعد از اجرای طرح

سطح معناداری	میانگین	همبستگی	T مقدار	زوجی T آزمون
۰/۰۰۰	۱۳/۳۹	۰/۲۵۸	۳/۶۵۳	شاخص های زیبایی شناختی قبل از اجرای طرح
	۱۲/۴۸			شاخص های زیبایی شناختی بعد از اجرای طرح

نتایج به دست آمده از آزمون T دو نمونه ای (زوجی) در جدول (۶) نشان می دهد که میانگین به دست آمده از شاخص های زیبایی شناختی بعد از اجرای طرح بهسازی محله بریانک نسبت به میانگین این شاخص ها در قبل از اجرای طرح از ۱۳/۳۹ به ۱۲/۴۸ کاهش یافته است. همچنین بین شاخص های زیبایی شناختی قبل و بعد از اجرای طرح، همبستگی مثبت ولی ضعیف ($r= ۰/۲۵۸$) وجود دارد. در این آزمون مقدار T برابر با

۳/۶۵۳ با سطح معنی داری $sig = ۰/۰۰۰$ به دست آمد که نشان می دهد تفاوت میانگین های به دست آمده معنی دار بوده و ناشی از تصادف و یا خطای ابزار اندازه گیری نیست، یعنی اجرای طرح نه تنها باعث بهبود وضعیت شاخص های زیبایی شناختی نشده است، بلکه کیفیت این شاخص ها بعد از اجرای طرح کاهش داشته است. بنابراین فرضیه صفر رد می شود.

بعد کالبدی

در این تحقیق، بعد کالبدی در برگیرنده شاخص ها و مولفه های زیر بود: ایمنی در برابر سوانح طبیعی - دسترسی سواره به درون محله - دسترسی پیاده به درون محله - نظم شبکه راهها - مساحت قطعات مسکونی - وجود زیرساخت های لازم (آب، برق و ...) - کیفیت مصالح به کار رفته - تراکم جمعیت.

جدول شماره ۷: بررسی تفاوت میانگین شاخص های کالبدی محله بریانک قبل و بعد از اجرای طرح

سطح معناداری	میانگین	همبستگی	T مقدار	زوجی T آزمون
۰/۰۰۰	۱۵/۵۳	۰/۷۶۶	-۱۱/۱۰۴	شاخص های کالبدی قبل از اجرای طرح
	۱۷/۷			شاخص های کالبدی بعد از اجرای طرح

نتایج به دست آمده از آزمون T دو نمونه ای (زوجی) در جدول (۷) نشان می دهد که میانگین به دست آمده از شاخص های کالبدی بعد از اجرای طرح بهسازی محله بریانک نسبت به میانگین این شاخص ها در قبل از اجرای طرح از ۱۵/۵۳ به ۱۷/۷ افزایش یافته است. همچنین بین شاخص های کالبدی قبل و بعد از اجرای طرح، همبستگی مثبت و معناداری ($r = ۰/۷۶۶$) وجود دارد. در این آزمون مقدار T برابر با -۱۱/۱۰۴ با سطح معنی داری $sig = ۰/۰۰۰$ به دست آمد که نشان می دهد تفاوت میانگین های به دست آمده معنی دار بوده و ناشی از تصادف و یا خطای ابزار اندازه گیری نیست، یعنی وضعیت شاخص های کالبدی بعد از اجرای طرح نسبت به بعد از اجرای آن اندکی بهتر شده است. بنابراین فرضیه صفر رد می شود.

بعد اقتصادی

در این تحقیق، بعد اقتصادی در برگیرنده شاخص ها و مولفه های زیر بود: موقعیت اقتصادی ساکنان - میزان درآمد سرپرست خانوار - تعداد مالکان ساختمانها - بنیه مالی ساکنان - هزینه های شهری - تأمین نیازهای ضروری - ارزش زمین شهری.

جدول شماره ۸: بررسی تفاوت میانگین شاخص های اقتصادی محله بریانک قبل و بعد از اجرای طرح

سطح معناداری	میانگین	همبستگی	T مقدار	زوجی T آزمون
۰/۰۰۰	۱۴/۶۱	۰/۲۵۴	۱۰/۴۹۵	شاخص های اقتصادی قبل از اجرای طرح
	۱۱/۷۹			شاخص های اقتصادی بعد از اجرای طرح

نتایج به دست آمده از آزمون T دو نمونه ای (زوجی) در جدول (۸) نشان می دهد که میانگین به دست آمده از شاخص های اقتصادی بعد از اجرای طرح بهسازی محله بریانک نسبت به میانگین این شاخص ها در قبل از اجرای طرح از ۱۴/۶۱ به ۱۱/۷۹ کاهش یافته است. همچنین بین شاخص های اقتصادی قبل و بعد از اجرای طرح، همبستگی مثبت و معناداری ($r= ۰/۲۵۴$) وجود دارد. در این آزمون مقدار T برابر با ۱۰/۴۹۵ با سطح معنی داری $sig = ۰/۰۰۰$ به دست آمد که نشان می دهد تفاوت میانگین های به دست آمده معنی دار بوده و ناشی از تصادف و یا خطای ابزار اندازه گیری نیست، یعنی وضعیت شاخص های اقتصادی بعد از اجرای طرح نسبت به بعد از اجرای آن افت محسوسی داشته است. بنابراین فرضیه صفر رد می شود.

بعد اجتماعی

در این تحقیق، بعد اجتماعی در برگرفته شاخص ها و مولفه های زیر بود: حس غرور و سرزندگی اجتماعی - فعالیت نهادهای اجتماعی - ارتباط و تعامل با سایر محلات - تعامل با همسایگان - حضور معنادان - احساس امنیت - احساس تعلق و تعهد به محله - درگیری و نزاع - خطرات رفت و آمد برای اهالی محله در شب - احساس نگرانی از وقوع سرقت در محله - احساس نگرانی از حضور افراد شرور و خرابکار.

جدول شماره ۹: بررسی تفاوت میانگین شاخص های اجتماعی محله بریانک قبل و بعد از اجرای طرح

سطح معناداری	میانگین	همبستگی	T مقدار	زوجی T آزمون
۰/۰۰۰	۲۰/۸۳	۰/۵۹۸	۷/۳۰۹	شاخص های اجتماعی قبل از اجرای طرح
	۱۸/۹۳			شاخص های اجتماعی بعد از اجرای طرح

نتایج به دست آمده از آزمون T دو نمونه ای (زوجی) در جدول (۹) نشان می دهد که میانگین به دست آمده از شاخص های اجتماعی بعد از اجرای طرح بهسازی محله بریانک نسبت به میانگین این شاخص ها در قبل از اجرای طرح از ۲۰/۸۳ به ۱۸/۹۳ کاهش یافته است. همچنین بین شاخص های اجتماعی قبل و بعد از اجرای طرح، همبستگی مثبت و معناداری ($r= ۰/۵۹۸$) وجود دارد. در این آزمون مقدار T برابر با ۷/۳۰۹ با سطح معنی داری $sig = ۰/۰۰۰$ به دست آمد که نشان

می دهد تفاوت میانگین های به دست آمده معنی دار بوده و ناشی از تصادف و یا خطای ابزار اندازه گیری نیست، یعنی وضعیت شاخص های اجتماعی بعد از اجرای طرح نسبت به قبل از اجرای آن افت محسوسی داشته است. بنابراین فرضیه صفر رد می شود.

جدول شماره ۱۰: بررسی تفاوت میانگین شاخص های کیفیت محیط شهری محله بریانک به صورت کلی قبل

و بعد از اجرای طرح

سطح معناداری	میانگین	همبستگی	T مقدار	زوجی T آزمون
۰/۰۰۰	۱۱۱/۰۵	۰/۶۶۴	۴/۶۰۹	شاخص های کیفیت محیط شهری قبل از اجرای طرح
	۱۰۷/۵۹			شاخص های کیفیت محیط شهری بعد از اجرای طرح

همچنین نتایج به دست آمده از آزمون T دو نمونه ای (زوجی) در جدول (۱۰) نشان می دهد که میانگین کلی به دست آمده از شاخص های کیفیت محیط شهری بعد از اجرای طرح بهسازی محله بریانک نسبت به میانگین این شاخص ها در قبل از اجرای طرح از ۱۱۱/۰۵ به ۱۰۷/۵۹ کاهش یافته است. بین شاخص های کیفیت محیط شهری قبل و بعد از اجرای طرح، همبستگی مثبت و معناداری ($r = ۰/۶۶۴$) وجود دارد. در این آزمون مقدار T برابر با ۴/۶۰۹ با سطح معنی داری $sig = ۰/۰۰۰$ به دست آمد که نشان می دهد تفاوت میانگین های به دست آمده معنی دار بوده و ناشی از تصادف و یا خطای ابزار اندازه گیری نیست، یعنی شاخص های کیفیت محیط شهری بعد از اجرای طرح نسبت به قبل از اجرای آن، سیر نزولی را تجربه کرده اند. بنابراین فرضیه صفر رد می شود.

نتیجه گیری

در این پژوهش اما با رویکردی جدید و ترکیبی (مکان پایدار - توسعه پایدار) به مسأله کیفیت محیط نگرسته شده است و برای اینکه مشخص شود طرح های بهسازی و نوسازی و به ویژه طرح بهسازی و نوسازی محله بریانک که بهبود و ارتقاء کیفیت محیط شهری و حتی بهبود کیفیت زندگی را یدک می کشند، تا چه حد می توانند در رسیدن به این هدف موفق باشند و در چه زمینه ها و ابعادی نمی توانند به اهداف تعیین شده دست پیدا کنند، پرسشنامه ای دو بخشی برای سنجش میزان رضایت از شاخص های کیفیت محیط شهری قبل و بعد از اجرای طرح بهسازی و نوسازی محله تهیه گردید و پس از توزیع در محله و تکمیل آنها توسط ساکنان، اطلاعات حاصل از آن مبنای تجزیه و تحلیل این پژوهش قرار گرفت.

با توجه به نتایج به دست آمده از تحلیل فوق می توان گفت که رضایت مردم از ابعاد کالبدی و عملکردی بعد از اجرای طرح بهسازی محله اندکی بهبود یافته است، ولی میزان رضایت افراد از سایر ابعاد کمتر شده است و تحلیل ابعاد به صورت کلی نیز نشانگر کاهش سطح کیفی محیط می باشد. به عبارت بهتر، طرح بهسازی و نوسازی محله بریانک به جز دو بعد کالبدی و عملکردی که در آنها بهبود اندکی صورت گرفته، نه تنها نتوانسته است در زمینه ارتقاء کیفی در سایر ابعاد موفق باشد، بلکه میزان رضایت ساکنین از این ابعاد بعد از اجرای طرح نسبت به قبل از اجرای آن کمتر نیز شده است.

یافته های پژوهش نشان می دهد که بعد از اجرای طرح، به جزء ابعاد کالبدی و عملکردی که در آنها بهبود اندکی حاصل شده است، اجرای طرح بهسازی و بهبود کیفیت زندگی محله بریانک نه تنها نتوانسته در ارتقاء وضعیت سایر ابعاد موفق باشد، بلکه این ابعاد سیر نزولی داشته اند و میزان نارضایتی از این ابعاد در نظر ساکنین کاهش یافته است. مسأله ای که در برنامه ریزی شهری ما وجود دارد، بخشی نگری در طرح های شهری است. شهر به منزله یک سیستم، مسائل و مشکلاتی دارد که جز با نگرش سیستمی و همه جانبه نگری نمی توان بر این مسائل فائق آمد. برای مثال، ضعف در بعد اقتصادی باعث ناتوانی مردم در مشارکت در فرایند بهسازی و نوسازی کالبدی می شود. در محدوده مورد مطالعه، ارتقاء اندکی در ابعاد کالبدی و عملکردی حاصل شده است که نشان می دهد که در طرح تهیه شده برای محله، نگرش بخشی حاکم است و ابعاد دیگر مورد بی توجهی و غفلت واقع شده اند به همین دلیل به طور کلی میزان رضایت ساکنین از وضعیت کیفیت محیط شهری کاهش یافته است. همچنین بی توجهی به نقش مشارکت مردم و عدم سهیم کردن آنها در حل مسائلی که مردم با آنها درگیرند، موجب بی اعتمادی مردم و در نتیجه تأثیر منفی در اثربخشی طرح شده است. نکته قابل ذکر دیگر این است که برای ارتقاء کیفی در بعضی از شاخص ها نظیر ابعاد اقتصادی (وضعیت معیشت، میزان اشتغال و درآمد خانوار) و زیست محیطی (آلودگی صوتی، آلودگی هوا) نمی توان به برنامه ریزی در سطح محله پرداخت و به نتایج آن امیدوار بود. بهبود وضعیت این گونه ابعاد و شاخص های کیفی نیازمند برنامه ریزی در سطح منطقه ای و ملی است و برنامه ریزی های محلی در صورتی می توانند به اهداف خود دست یابند که همسو با برنامه ها و اهداف کلان باشند.

پیشنهاد

- ۱- نگرش سیستمی به ابعاد کیفیت محیط شهری و پرهیز از بخشی نگری و نگرش تک بعدی در مسائل پیچیده شهری؛
- ۲- ارج نهادن به مشارکت شهروندان و توجه به این اصل به عنوان حلقه گم شده در برنامه ریزی و طراحی شهری؛

- ۳- همسو نمودن برنامه های محلی با برنامه های سطح کلان منطقه ای و ملی؛
- ۴- توجه به همه ابعاد کیفیت زندگی ساکنان و به تبع آن، توجه به ابعاد و شاخص های کیفیت محیط شهری؛
- ۵- تمرکززدایی و تراکم زدایی از تهران به منظور مدیریت بهتر به ویژه در بعد زیست محیطی (کاهش آلودگی هوا و آلودگی صوتی)؛
- ۶- بهبود دسترسی ها به ویژه به مسیرهای پیاده و دوچرخه سواری، بهبود خدمات شهری، کاهش یا از میان بردن کاربری های ناسازگار، فراهم کردن امکان مشارکت ساکنین در امور محله و فراهم کردن شرایطی که بر اساس آن، ساکنین بتوانند نیازهای خود را درون محله برطرف نمایند؛
- ۷- توجه به عناصر بصری و زیبایی شناختی در فرآیند برنامه ریزی (وضع قوانین بازدارنده خرید تراکم ساختمانی، بروز خلاقیت در معماری ساختمانها به منظور جذابیت آنها و همچنین وضع قوانین اجرایی متناسب به منظور عدم التقاط سبک های متعدد معماری)؛
- ۸- بهبود وضعیت کالبدی محله با اقداماتی نظیر استفاده از مصالح با کیفیت و مقاوم برای ساخت و ساز ابنیه، افزایش مترای مسکونی منازل و در نتیجه افزایش سرانه مسکونی، نظم دهی به شبکه راهها، تعریض معابر و همچنین تمرکززدایی و تراکم زدایی از پایتخت؛
- ۹- توانمند سازی اقتصادی مردم این محلات به منظور نتیجه بخشی برنامه ریزی ها (بهبود وضعیت اقتصادی و ارتقاء درآمد سرپرستان خانوار با اتخاذ سیاست های کلان ملی و همچنین کاهش هزینه های شهری و تأمین نیازهای ضروری ساکنان)؛
- ۱۰- حضور موثر پلیس در محله در راستای افزایش امنیت ساکنین، ساماندهی معتادان محله، کاهش خطرات رفت و آمد ساکنین در محله، کاهش نگرانی از وقوع سرقت در محله و همچنین کاهش نگرانی از حضور افراد شرور و خرابکار در محله.

منابع و مأخذ

۱. آمارگیری شهر تهران ۱۳۵۹ و سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۶۵ و ۱۳۷۵.
۲. ایس ام. برایت، تجدید حیات محلات فراموش شده در آمریکا، ترجمه احمد زنگانه، کاظم اسمعیلی، بهاره جان و ابوالفضل زنگانه، انتشارات معاصر، ۱۳۹۳.

۳. پوراحمد، احمد،، زارعی، جواد(۱۳۹۴) سنجش کیفیت زندگی در قلمرو بافت ف رسوده شهری مطالعه موردی :منطقه ۹ شهر تهران، مجله پژوهش و برنامه ریزی شهری، سال ششم، شماره بیست و یکم، تابستان ۱۳۹۴.
۴. خادم الحسینی، احمد، منصوریان، حسین و ستاری، محمد حسین (۱۳۸۹). سنجش کیفیت ذهنی زندگی در نواحی شهری، فصلنامه جغرافیا و مطالعات محیطی، سال اول ، شماره ۳، صص ۴۵ – ۶۰.
۵. دیزخلیلی، نسرین (۱۳۸۵). ارتقای کیفیت محیط شهری در مرکز تاریخی شهرها با استفاده از رویکرد برنامه ریزی طراحی محور، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران.
۶. رضوانی، محمدرضا؛ متکان، علی اکبر؛ منصوریان، حسین و ستاری، محمدحسین (۱۳۸۸). توسعه و سنجش شاخص های کیفیت زندگی شهری (مورد مطالعه: نورآباد لرستان)، فصلنامه مطالعات و پژوهش های شهری، سال اول، شماره دوم.
۷. رفیعیان، مجتبی و احمدی، حسن و اورنگ، ملاحظ (۱۳۸۶). درآمدی بر بازسازی پس از سانحه و الزامات ارتقای کیفیت محیط سکونتی، ارائه شده در سومین کنفرانس بین المللی مدیریت جامع بحران در حوادث غیر مترقبه.
۸. رفیعیان، مجتبی و مولودی، جمشید (۱۳۹۱). رویکردها و روشهای سنجش کیفیت محیط مسکونی شهر، انتشارات آذرخش، چاپ اول، تهران.
۹. رفیعیان، مجتبی و عسکری، علی (۱۳۸۶). "مفهوم و شیوه سنجش کیفیت محیط شهری"، ارایه شده در دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات، تهران.
۱۰. سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵، مرکز آمار ایران.
۱۱. سرشماری عمومی نفوس و مسکن شهر تهران، مرکز آمار ایران، ۱۳۷۵.
۱۲. سرشماری عمومی نفوس و مسکن شهر تهران، مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.
۱۳. سرشماری عمومی نفوس و مسکن شهر تهران، مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰.
۱۴. شماعی، علی و پوراحمد، احمد (۱۳۹۲). بهسازی و نوسازی شهری از دیدگاه علم جغرافیا، انتشارات دانشگاه تهران.
۱۵. طرح بهسازی محله بریانک – هفت چنار (۱۳۸۴). مهندسین مشاور طرح و معماری.
۱۶. طرح تفصیلی منطقه ۱۰ شهرداری تهران (۱۳۸۴). مهندسین مشاور طرح و معماری.
۱۷. طرح جامع تهران (۱۳۸۶). شورای عالی شهرسازی و معماری ایران.

۱۸. عباس زادگان، مصطفی و روستا، مریم (۱۳۸۷). ارتقاء کیفیت فضاهاى شهری در فرایند نوسازی و بهسازی بافت‌های فرسوده، نمونه موردی: محله صابونیزخانه تهران.
۱۹. عسگری زاده، زهرا (۱۳۸۷). سنجش میزان کیفیت محیط در بافت های فرسوده بازسازی شده شهری، مورد مطالعه: پروژه نواب، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس.
۲۰. علی پور، روجا؛ خادمی، مسعود؛ سنماری، محمد مهدی و رفیعیان، مجتبی (۱۳۹۱). شاخصه های کیفیت محیطی در شناسایی اولویت های مداخله در محدوده بافت فرسوده شهر بندر لنگه، فصلنامه علمی - پژوهشی باغ نظر، مرکز پژوهشی هنر معماری و شهرسازی نظر، شماره بیستم، سال نهم.
۲۱. فیروزی، محمدعلی، نعمتی، مرتضی، داری پور، نادیا (۱۳۹۳). سنجش تطبیقی تصویر ذهنی شهروندان و کارشناسان به مفهوم کیفیت محیط شهری در طرح مسکن مهر (مطالعه موردی: شهر امیدیه)، دو فصلنامه «پژوهشهای منظر شهر» / سال اول / شماره ۲، صص ۲۱-۲۹.
۲۲. گلکار، کوروش (۱۳۸۰). مولفه های سازنده کیفیت محیط شهری، نشریه صفا، دانشگاه شهید بهشتی، شماره ۳۲، صص ۳۸-۶۸.
۲۳. مطالعات اجتماعی طرح بهسازی محدوده بریانک - هفت چنار، مرحله اول، مهندسین مشاور، طرح و معماری و انجمن ایران شناسی فرانسه در ایران، کارفرما: شهرداری منطقه ۱۰، ۱۳۸۵-۱۳۸۴.
۲۴. مولودی، جمشید (۱۳۸۸). "سنجش کیفیت محیط شهری در شهرهای جدید (مطالعه موردی: شهر جدید هشتگرد)"، مجتبی رفیعیان، مهدی پورطاهری، پایان نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران. "پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه خوارزمی، تهران.
۲۵. مهندسین مشاور طرح و معماری و انجمن ایران شناسی فرانسه در ایران، کارفرما: شهرداری تهران، " طرح بهسازی محدوده بریانک - هفت چنار " ۱۳۸۵-۱۳۸۴.

26. Consulting Engineers Sharan. (2006). *Help to Identify and Intervene in Old Areas, Tehran, Ideh Pardazan-e Fan-Va-Honar.*
27. Habibi, S. M. & Maghsoudi, M. (2002). *Urban Renovation, Tehran, University of Tehran, 2.*
28. <http://beryanak.mytehran.ir>.
29. Olfaty, Fatemeh., Garavand, Mahdi (2014) *Evaluation of life quality indicators in cities & improving urban environmental (Case Study: Boroujerd city). American Journal of Engineering Research (AJER), Volume-03, Issue-08, pp-316-322.*
30. Pacione, Michel (2003). "Introduction on urban environmental quality and human wellbeing", *Landscape and Urban Planning.*
31. Pacione, Michel (2003). "Urban environmental quality and human wellbeing – a social geographical perspective", *Landscape and Urban Planning.*

32. *Rahnama, M. R. (2009). Planning for the Central City Zones, Mashhad, Mashhad's Ferdowsi University Press, 1.*
33. *Smith, C., Levermore, G., (2008). Designing urban spaces and building to improve sustainability and quality of life in a warmer world, Social Indicators Research 40.*
34. *United Nations (UN). (2016). Progress towards the Sustainable Development Goals. Economic and Social Council: Report of the Secretary General (E/2016/75).*